

HARBIY PEDAGOGIKANING METODLARI

To'xtapo'latov Sayfiddin Saydullo o'g'li
Farg'ona davlat universiteti 1-bosqich kursanti

Salimjonov Mirjalol Hasanboy o'g'li
Farg'ona davlat universiteti 1-bosqich kursanti

Ergashev Sardor Elmurod o'g'li
Farg'ona davlat universiteti 1-bosqich kursanti

Usmonov Samandar Shamsiddin o'g'li
Farg'ona davlat universiteti 1-bosqich kursanti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Harbiy pedagogika fanining mazmun vaohiyati hamda harbiy pedagogikaning metodlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Harbiy pedagogika, askarlar, harbiy jamoalar, harbiy xizmatchilar amaliy faoliyatini o'rganish metodi, pedagogikaning eksperiment metodi.

Harbiy pedagogika - askarlar va harbiy jamoalarga ularda doimiy yuksak jangovar tayyorgarlikka ega bo'lishlari, tinchlik davrida va urush sharoitida o'z harbiy burchini muvaffaqiyatli bajarishlari uchun yuksak ma'naviy, siyosiy va jangovar xislatlarni, jangovar mahoratni shakllantirish, aqliy va jismoniy kuchlarini rivojlantirish, ma'naviy-ruhiy tayyorgarligini amalga oshirishning pedagogik qonuniyatlarini o'rganuvchi fandır. Askarlar va harbiy jamoalarga ularda doimiy yuksak jangovar tayyorgarlikka ega bo'lmasliklari, tinchlik davrida va urush sharoitida o'z harbiy burchini muvaffaqiyatli bajarishlari uchun yuksak ma'naviy, siyosiy va jangovar xislatlarni, jangovar mahoratni shakllantirish, aqliy va jismoniy kuchlarini rivojlantirish, ma'naviy-ruhiy tayyorgarligini amalga oshirishning pedagogik qonuniyatlarini o'rganuvchi fandır. O'quvchi yoshlarga ularda doimiy yuksak jangovar tayyorgarlikka ega bo'lishlari, tinchlik davrida va urush sharoitida o'z harbiy burchini muvaffaqiyatli bajarishlari uchun yuksak ma'naviy, siyosiy va jangovar xislatlarni, jangovar mahoratni shakllantirish, aqliy va jismoniy kuchlarini rivojlantirish, ma'naviy-ruhiy tayyorgarligini amalga oshirishning pedagogik qonuniyatlarini o'rganuvchi fandır. Askarlar va harbiy jamoalarga pedagogik qonuniyatlarini o'rgatuvchi fandır.

Pedagogik kuzatish metodi. Pedagogikaning mazkur metodi ta'lim-tarbiya jarayonining amaldagi holati bilan tanishish, ularning sabab-oqibatlarini bilish, askarlarning bilim, ko'nikma va malakalarni egallashlari, ularning intizomi va o'zaro munosabatlaridagi o'zgarishlarni hisobga olish va tegishli pedagogik ta'sir ko'rsatish yo'llarini belgilash maqsadida qo'llaniladi. Bu metod tadqiqotchining pedagogik tajribaning muayyan bir tomoni va hodisalarini biror maqsadni ko'zda tutib idrok

etishni tashkil qiladi. Bunda kuzatishlarning davriyligi va soni, kuzatish ob'ekti, vaqti, pedagogik vaziyatlarni kuzatish uchun belgilangan ko'rsatmalar va boshqa ma'lumotlar hisobga olinadi. Ta'lim-tarbiya jarayonini yaxshilash yoki yaratilgan ilmiy farazlarning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlash maqsadida suhbat metodidan foydalaniladi. Suhbat metodidan samarali foydalanish uchun tadqiqotchi oldindan reja tuzadi, suhbat olib borish vaqti, joyi, yo'llarini belgilaydi, so'ngra suhbat natijalarini tahlil qiladi va tegishli xulosalar chiqaradi. Suhbat davomida tadqiqotchining suhbat olib borish va uni kerakli tomonga yo'naltira olishni bilishi, suhbatdoshining ruhiy holatiga qarab suhbat ohangini moslashtirishi g'oyat muhimdir. Bu metodning maqsadi harbiy xizmatchilarning jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlik jarayonidagi, ichki va qorovul xizmatini o'tash, turli xizmat vazifalarini bajarishdagi muvaffaqiyatlari va kamchiliklari, bo'linma va qism ijtimoiy hayotidagi ishtiroki, jamoat topshiriqlarini bajarishga bo'lgan munosabatlarini o'rganish va boshqa muhim jarayonlarni tadqiq qilishdir. Bunday tadqiqot natijasida ularning xizmatga, jamoaga va bir-birlariga munosabatlari, bo'linmadagi axloqiy-ruhiy holat o'rganiladi hamda ta'lim-tarbiya jarayoniga tegishli tuzatishlar kiritiladi.

Harbiy xizmatchilar amaliy faoliyatini o'rganish. Bu metod pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlari ichida yetakchi hisoblanadi. So'rovnoma-anketa metodi qo'llanilganda yaratilgan ilmiy farazning yangiligini bilish, aniqlash, alohida olingan harbiy xizmatchi yoki harbiy jamoaning fikrini, qarashlarini, orzu-istaklarini bilish va tegishli xulosalar chiqarish, tavsiyalar berish maqsadida o'tkaziladi. Test sinovlaridan ko'zlangan maqsad esa oz vaqt ichida ko'pchilikning bilimini aniqlash, baholashdan iboratdir. Bu metodning maqsadi harbiy xizmatchilarning jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlik jarayonidagi, ichki va qorovul xizmatini o'tash, turli xizmat vazifalarini bajarishdagi muvaffaqiyatlari va kamchiliklari, bo'linma va qism ijtimoiy hayotidagi ishtiroki, jamoat topshiriqlarini bajarishga bo'lgan munosabatlarini o'rganish va boshqa muhim jarayonlarni tadqiq qilishdir. Bunday tadqiqot natijasida ularning xizmatga, jamoaga va bir-birlariga munosabatlari, bo'linmadagi axloqiy-ruhiy holat o'rganiladi hamda ta'lim-tarbiya jarayoniga tegishli tuzatishlar kiritiladi. Pedagogikaning mazkur metodi ta'lim-tarbiya jarayonining amaldagi holati bilan tanishish, ularning sabab-oqibatlarini bilish, askarlarning bilim, ko'nikma va malakalarni egallashlari, ularning intizomi va o'zaro munosabatlaridagi o'zgarishlarni hisobga olish va tegishli pedagogik ta'sir ko'rsatish yo'llarini belgilash maqsadida qo'llaniladi. Bu metod tadqiqotchining pedagogik tajribaning muayyan bir tomoni va hodisalarini biror maqsadni ko'zda tutib idrok etishni tashkil qiladi. Bunda kuzatishlarning davriyligi va soni, kuzatish ob'ekti, vaqti, pedagogik vaziyatlarni kuzatish uchun belgilangan ko'rsatmalar va boshqa ma'lumotlar hisobga olinadi. Ta'lim-tarbiya jarayonini yaxshilash yoki yaratilgan ilmiy farazlarning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlash maqsadida suhbat metodidan foydalaniladi.

Suhbat metodidan samarali foydalanish uchun tadqiqotchi oldindan reja tuzadi, suhbat olib borish vaqti, joyi, yo'llarini belgilaydi, so'ngra suhbat natijalarini tahlil qiladi va tegishli xulosalar chiqaradi. Suhbat davomida tadqiqotchining suhbat olib borish va uni kerakli tomonga yo'naltira olishni bilishi, suhbatdoshining ruhiy holatiga qarab suhbat ohangini moslashtirishi g'oyat muhimdir. Bu metod pedagogik tadqiqotlarda keng qo'llaniladi. Masalan, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o'quv qo'llanmalari, ko'rgazmali qurollar, o'qitishning texnik vositalari, jangovar texnika va qurol-yarog' ta'minoti, kadrlar masalasi, moliyaviy ta'minot muammolari statistika ma'lumotlarini tahlil qilish metodidan foydalanib aniqlanadi.

Test - so'rovnoma metod. Bu metod pedagogik ilmiy-tadqiqot metodlari ichida yetakchi hisoblanadi. So'rovnoma-anketa metodi qo'llanilganda yaratilgan ilmiy farazning yangiligini bilish, aniqlash, alohida olingan harbiy xizmatchi yoki harbiy jamoaning fikrini, qarashlarini, orzu-istaklarini bilish va tegishli xulosalar chiqarish, tavsiyalar berish maqsadida o'tkaziladi. Test sinovlaridan ko'zlangan maqsad esa oz vaqt ichida ko'pchilikning bilimini aniqlash, baholashdan iboratdir. Pedagogikaning mazkur metodi ta'lim-tarbiya jarayonining amaldagi holati bilan tanishish, ularning sabab-oqibatlarini bilish, askarlarning bilim, ko'nikma va malakalarni egallashlari, ularning intizomi va o'zaro munosabatlaridagi o'zgarishlarni hisobga olish va tegishli pedagogik ta'sir ko'rsatish yo'llarini belgilash maqsadida qo'llaniladi. Bu metod tadqiqotchining pedagogik tajribaning muayyan bir tomoni va hodisalarini biror maqsadni ko'zda tutib idrok etishni tashkil qiladi. Bunda kuzatishlarning davriyligi va soni, kuzatish ob'ekti, vaqti, pedagogik vaziyatlarni kuzatish uchun belgilangan ko'rsatmalar va boshqa ma'lumotlar hisobga olinadi. Ta'lim-tarbiya jarayonini yaxshilash yoki yaratilgan ilmiy farazlarning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlash maqsadida suhbat metodidan foydalaniladi. Suhbat metodidan samarali foydalanish uchun tadqiqotchi oldindan reja tuzadi, suhbat olib borish vaqti, joyi, yo'llarini belgilaydi, so'ngra suhbat natijalarini tahlil qiladi va tegishli xulosalar chiqaradi. Suhbat davomida tadqiqotchining suhbat olib borish va uni kerakli tomonga yo'naltira olishni bilishi, suhbatdoshining ruhiy holatiga qarab suhbat ohangini moslashtirishi g'oyat muhimdir. Bu metod pedagogik tadqiqotlarda keng qo'llaniladi. Masalan, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o'quv qo'llanmalari, ko'rgazmali qurollar, o'qitishning texnik vositalari, jangovar texnika va qurol-yarog' ta'minoti, kadrlar masalasi, moliyaviy ta'minot muammolari statistika ma'lumotlarini tahlil qilish metodidan foydalanib aniqlanadi.

Hujjatlarni tahlil qilish metodi. Bu metod askarlarga, harbiy jamoalarga taalluqli hujjatlarni o'rganish, tahlil qilishni ko'zda tutadi. Mashg'ulotlar, mashqlar jurnallari, jangovar texnikadagi navbatchilik, otish natijalarini qayd qilish daftarlari va boshqa o'quv va ishchi hujjatlarni o'rganish tadqiqotchini qiziqtirayotgan jarayon va holatlarni o'rganish, kuzatish, baholash va xulosa chiqarish imkonini beradi. Pedagogikaning

mazkur metodi ta'lim-tarbiya jarayonining amaldagi holati bilan tanishish, ularning sabab-oqibatlarini bilish, askarlarning bilim, ko'nikma va malakalarni egallashlari, ularning intizomi va o'zaro munosabatlaridagi o'zgarishlarni hisobga olish va tegishli pedagogik ta'sir ko'rsatish yo'llarini belgilash maqsadida qo'llaniladi. Bu metod tadqiqotchining pedagogik tajribaning muayyan bir tomoni va hodisalarini biror maqsadni ko'zda tutib idrok etishni tashkil qiladi. Bunda kuzatishlarning davriyligi va soni, kuzatish ob'ekti, vaqti, pedagogik vaziyatlarni kuzatish uchun belgilangan ko'rsatmalar va boshqa ma'lumotlar hisobga olinadi.[1]

Ta'lim-tarbiya jarayonini yaxshilash yoki yaratilgan ilmiy farazlarning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlash maqsadida suhbat metodidan foydalaniladi. Suhbat metodidan samarali foydalanish uchun tadqiqotchi oldindan reja tuzadi, suhbat olib borish vaqti, joyi, yo'llarini belgilaydi, so'ngra suhbat natijalarini tahlil qiladi va tegishli xulosalar chiqaradi. Suhbat davomida tadqiqotchining suhbat olib borish va uni kerakli tomonga yo'naltira olishni bilishi, suhbatdoshining ruhiy holatiga qarab suhbat ohangini moslashtirishi g'oyat muhimdir. Bu metod pedagogik tadqiqotlarda keng qo'llaniladi. Masalan, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o'quv qo'llanmalari, ko'rgazmali qurollar, o'qitishning texnik vositalari, jangovar texnika va qurol-yarog' ta'minoti, kadrlar masalasi, moliyaviy ta'minot muammolari statistika ma'lumotlarini tahlil qilish metodidan foydalanib aniqlanadi.[2]

Pedagogik eksperiment metodi. Pedagogik eksperiment metodi asosan ta'lim-tarbiya jarayoniga aloqador ilmiy faraz yoki amaliy ishlarning tadbiqu jarayonlarini tekshirish, aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Tajriba ishlari ta'lim va tarbiya o'rtasidagi qonuniy aloqadorlikni aniqlash, natijalarni hisobga olish asosida yangi usullarni tadbiqu etishga, ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishga qaratiladi. SHuningdek harbiy-pedagogik jarayonning tuzilishini, borishini va natijalarini oldindan ko'ra bilish imkonini beradi. Bu metod askarlarga, harbiy jamoalarga taalluqli hujjatlarni o'rganish, tahlil qilishni ko'zda tutadi. Mashg'ulotlar, mashqlar jurnallari, jangovar texnikadagi navbatchilik, otish natijalarini qayd qilish daftarlari va boshqa o'quv va ishchi hujjatlarni o'rganish tadqiqotchini qiziqtirayotgan jarayon va holatlarni o'rganish, kuzatish, baholash va xulosa chiqarish imkonini beradi. Ta'lim-tarbiya jarayonini yaxshilash yoki yaratilgan ilmiy farazlarning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlash maqsadida suhbat metodidan foydalaniladi. [3] Suhbat metodidan samarali foydalanish uchun tadqiqotchi oldindan reja tuzadi, suhbat olib borish vaqti, joyi, yo'llarini belgilaydi, so'ngra suhbat natijalarini tahlil qiladi va tegishli xulosalar chiqaradi. Suhbat davomida tadqiqotchining suhbat olib borish va uni kerakli tomonga yo'naltira olishni bilishi, suhbatdoshining ruhiy holatiga qarab suhbat ohangini moslashtirishi g'oyat muhimdir. Bu metod pedagogik tadqiqotlarda keng qo'llaniladi. Masalan, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o'quv qo'llanmalari, ko'rgazmali qurollar,

o'qitishning texnik vositalari, jangovar texnika va qurol-yarog' ta'minoti, kadrlar masalasi, moliyaviy ta'minot muammolari statistika ma'lumotlarini tahlil qilish metodidan foydalanib aniqlanadi.[5]

Statistika ma'lumotlarini tahlil qilish metodi. Bu metod pedagogik tadqiqotlarda keng qo'llaniladi. Masalan, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, o'quv qo'llanmalari, ko'rgazmali qurollar, o'qitishning texnik vositalari, jangovar texnika va qurol-yarog' ta'minoti, kadrlar masalasi, moliyaviy ta'minot muammolari statistika ma'lumotlarini tahlil qilish metodidan foydalanib aniqlanadi. Bu metod askarlarga, harbiy jamoalarga taalluqli hujjatlarni o'rganish, tahlil qilishni ko'zda tutadi. Mashg'ulotlar, mashqlar jurnallari, jangovar texnikadagi navbatchilik, o'tish natijalarini qayd qilish daftarlari va boshqa o'quv va ishchi hujjatlarni o'rganish tadqiqotchini qiziqtirayotgan jarayon va holatlarni o'rganish, kuzatish, baholash va xulosa chiqarish imkonini beradi. Ta'lim-tarbiya jarayonini yaxshilash yoki yaratilgan ilmiy farazlarning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlash maqsadida suhbat metodidan foydalaniladi. Suhbat metodidan samarali foydalanish uchun tadqiqotchi oldindan reja tuzadi, suhbat olib borish vaqti, joyi, yo'llarini belgilaydi, so'ngra suhbat natijalarini tahlil qiladi va tegishli xulosalar chiqaradi. Suhbat davomida tadqiqotchining suhbat olib borish va uni kerakli tomonga yo'naltira olishni bilishi, suhbatdoshining ruhiy holatiga qarab suhbat ohangini moslashtirishi g'oyat muhimdir. Bu metod pedagogik jarayonda hisoblash texnikasi va kibernetika mashinalari yordamida bir tildan boshqasiga tarjima qilish, dasturli ta'lim va uni mashina orqali boshqarish, o'qitishni takomillashtirish, baholash orqali ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish, differentsial va individual ta'lim berish kabi jarayonlarda qo'llanilmoqda. Uning mazmuni axborot berish, dasturlashtirish, algoritmlar, boshqaruvchi tizim, model yasash singari asosiy nazariyalarda o'zligini namoyon etadi. Jumladan, mazkur metodni pedagogikaga ham tadbiiq etish harakati kuchaytirilmoqda.[4]

Xulosa:

Bu printsiplarda ta'lim jarayoni qonuniyatlarining, uning mantiqi va qarama-qarshiliklarining talablari aks etadi. Har bir printsipl ta'lim jarayonining alohida tomonlarini, ularning aniq talablarini yoritib beruvchi qoidalarini o'z ichiga oladi va ularning qo'llanilishi ta'lim beruvchining ta'lim-tarbiya jarayoniga bo'lgan umumiy munosabatini belgilaydi. Askarlar ta'lim jarayonda egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar tizimi ta'lim mazmunini tashkil etish. Ta'lim-tarbiya jarayonini yaxshilash yoki yaratilgan ilmiy farazlarning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlash maqsadida suhbat metodidan foydalaniladi. Suhbat metodidan samarali foydalanish uchun tadqiqotchi oldindan reja tuzadi, suhbat olib borish vaqti, joyi, yo'llarini belgilaydi, so'ngra suhbat natijalarini tahlil qiladi va tegishli xulosalar chiqaradi. Suhbat davomida tadqiqotchining suhbat olib borish va uni kerakli tomonga yo'naltira olishni bilishi, suhbatdoshining ruhiy holatiga qarab suhbat ohangini moslashtirishi

g'oyat muhimdir. Bo'linmadagi ta'lim-tarbiya jarayoni Qurolli Kuchlarni doimo jangovar shay holatda saqlashga va uning jangovar qudratini yanada oshirishga qaratilishi lozim. Xuddi ana shu maqsadlarda ta'lim beruvchilar o'z bo'ysunuvchilarini qurollantiradigan bilimlar haqqoniy bo'lishi, fan va texnikaning so'nggi yutuqlariga muvofiq kelishi, jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlik esa ilmiy asosda, harbiy psixologiya va pedagogika fanining, harbiy ta'lim jarayonida o'rganilayotgan fanlarni o'qitish metodikalarining talablari va ko'rsatmalari asosida tashkil etishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2007. 1-2 kitob. [1]
2. Erkaboyev O.M. Armiya safida xizmat qilishga tayyorlash bosqichida jismoniy tarbiyaning ijtimoiy mohiyati. Toshkent-2020 [2]
3. Yoshlarni chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorlash»o'quv dasturi 2017 y. [3]
4. «O'smirlarni chaqiriqqacha tayyorlash to'g'risidagi Nizomi» 2014 [4]
5. A. Satibadiyev, A. Karimjonov Harbiy pedagogika. O'quv qo'llanma- Toshkent 2004. [5]